

**МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКА ДЕРЖАВНА АКАДЕМІЯ КУЛЬТУРИ**

**Факультет аудіовізуального мистецтва
Кафедра фотомистецтва та операторської майстерності**

АНАЛОГОВА ФОТОГРАФІЯ ТА НЕСТАНДАРТНА ФОТОТЕХНІКА

**ПРОГРАМА
та навчально-методичні матеріали**

для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
які навчаються за спеціальністю
021 «Аудіовізуальне мистецтво та виробництво»,
галузь знань 02 «Культура та мистецтво»

**Освітньо-професійна програма
«Фотомистецтво та відеографія»**

Харків, 2026

УДК 77.04(073)

А64

Друкується за рішенням науково-методичної ради ХДАК
(протокол № 14 від 27.04.2026 р.)

Рецензенти:

Мархайчук Наталія Віталіївна

кандидат мистецтвознавства, доцент
доцент кафедри мистецтвознавства

Тарасов Володимир Володимирович

кандидат історичних наук, доцент,
Харківська державна академія дизайну та мистецтв

Укладач:

Остроус Станіслав Степанович

викладач кафедри фотомистецтва та операторської
майстерності

АНАЛОГОВА ФОТОГРАФІЯ ТА НЕСТАНДАРТНА ФОТОТЕХНІКА :

А64 програма та навч.-метод. матеріали для здобувачів першого (бакалавр.) рівня вищої освіти, спец. 021 «Аудіовізуальне мистецтво та виробництво», галузь знань 02 «Культура та мистецтво», освітня програма «Фотомистецтво та відеографія» / М-во культури України, Харків. держ. акад. культури, Ф-т аудіовізуального мистецтва, Каф. фотомистецтва та операторської майстерності ; уклад. Остроус С. С. Харків : ХДАК, 2026. 21 с.

УДК 77.04:778](073)

© ХДАК, 2026

© Остроус С. С., 2026

ЗМІСТ

ВСТУП	4
ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ	6
ТЕМАТИКА ПРАКТИЧНИХ ЗАНТЬ	7
САМОСТІЙНА РОБОТА	7
РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ	
Література до курсу	9
Інформаційні ресурси	10
ІЛЮСТРАТИВНІ ДОДАТКИ	11

ВСТУП

Місце навчальної дисципліни в освітній програмі. Програма навчальної дисципліни складена відповідно до освітньо-професійних програм підготовки бакалаврів за спеціальністю 021 Аудіовізуальне мистецтво «Фотомистецтво та відеографія». Курс читається з урахуванням знань, умінь та навичок, набутих здобувачами під час вивчення освітніх компонент «Основи фотографії», «Оптика та знімальна техніка», «Основи візуальної грамотності» та «Історія фотографії»

Курс викладається у 2 семестрі на 1 році навчання.

Обсяг дисципліни: 90 годин (3 кредити ECTS); з них 30 годин практичних занять, 60 годин – СРС.

Мета курсу: «Аналогова фотографія та нестандартна фототехніка» — сформувати у студентів цілісне розуміння аналогової фотографії як матеріального, технічного й художнього медіуму, розвинути практичні навички роботи з фотохімічними процесами та різними типами фототехніки, а також стимулювати експериментальне мислення через використання нестандартних камер, альтернативних процесів і авторських підходів до створення зображення.

Курс спрямований на поєднання технічної грамотності з художнім пошуком, усвідомлення ролі випадковості, помилки й матеріальності у формуванні візуального висловлювання, а також на розвиток індивідуальної мови студента в контексті сучасних мистецьких практик.

Курс відповідно до затвердженого Стандарту вищої освіти за спеціальністю 021 «Аудіовізуальне мистецтво та виробництво» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти **забезпечує формування / удосконалення наступних програмних компетентностей:**

Загальні компетентності	ЗК 01. Знання та розуміння предметної області та професійної діяльності. ЗК 06. Здатність генерувати нові ідеї (креативність). ЗК 09. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях. ЗК 15. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу. ЗК 16. Вміння виявляти, ставити та вирішувати проблеми.
Фахові компетентності	ФК 02. Здатність створювати та реалізувати власні художні концепції у творчо-виробничій діяльності. ФК 03. Здатність спостерігати, відбирати, розрізняти, типологічно доцільно компонувати, цілеспрямовано формувати і використовувати інформаційний, виразний, образний рівні аудіовізуального твору. ФК 04. Усвідомлення художньо-естетичної природи аудіовізуального мистецтва.

	ФК 05. Усвідомлення взаємозв'язків та взаємозалежності між теорією та практикою аудіовізуального мистецтва та виробництва.
--	--

Також курс забезпечує **формування та удосконалення таких програмних результатів навчання** (відповідно до Стандарту вищої освіти за спеціальністю 021 «Аудіовізуальне мистецтво та виробництво» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти):

ПРН 3	Володіти методами та навичками роботи зі знімальною та освітлювальною технікою та обладнанням
ПРН 5	Генерувати нові ідеї для втілення їх в аудіовізуальному творі
ПРН 7	Забезпечувати виразність при втіленні авторського задуму аудіовізуального твору
ПРН 19	Демонструвати поглиблені знання історії аудіовізуального мистецтва, історії фотографії, пластичних мистецтв, кіно та телебачення; розуміти основи візуальної грамотності, малюнку та графічних рішень аудіовізуальних творів, мультимедійних технологій, драматургії, звукорежисури
ПРН 20	Демонструвати володіння методами та прийомами фотомистецтва, майстерності відеографа при створенні (виробництві) аудіовізуальних / візуальних творів; демонструвати виконавську культуру та технічну майстерність фотографа, відеографа (відеооператора) на належному фаховому рівні.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен знати:

- основні етапи розвитку аналогової фотографії та її місце в сучасному мистецькому процесі;
- базові принципи формування фотографічного зображення (світлочутливість, експозиція, оптика, контраст, зерно);
- типологію аналогових фотоматеріалів (чорно-біла, кольорова плівка, фотопапір) та їх властивості;
- будову і принципи роботи різних типів фотокамер (плівкові камери різних форматів, прості камери, камери-обскури, саморобні конструкції);
- основи фотохімічних процесів (проявка негативу, друк, фіксація, промивка, сушіння);
- характеристики та можливості основних фотохімічних розчинів і процесів;
- специфіку роботи з нестандартною фототехнікою (pinhole, ломографічні камери, модифіковані та саморобні пристрої);
- принципи альтернативних і експериментальних фотографічних процесів (ціанотипія, гумбіхромат, інші ручні техніки);

- роль випадковості, технічної похибки та матеріальності в аналоговій фотографії як художнього засобу;
- основні підходи до побудови авторського фотографічного проєкту в аналоговій та експериментальній практиці;
- техніку безпеки при роботі з фотохімічними речовинами та обладнанням.

Методи навчання: Основними методами навчання мають виступати методи, які забезпечують інноваційну модель проблемного навчання. Зокрема, це евристичний метод; інтерактивний метод; частково-пошуковий; методи коучинга; практичні методи (студенти одержують знання й уміння, виконуючи практичні завдання).

Не менш важливими є й традиційні методи викладання: інформаційно-рецептивний, репродуктивний, дослідницький.

Форми контролю

Вид контролю	Методи контролю
Поточний	моніторинг знань
Самостійна робота	перевірка самостійної роботи здобувачів
Підсумковий контроль	залік

Поточний контроль. Перевірка та поточне оцінювання знань студентів денної форми навчання проводиться упродовж семестру. Кожна оцінка виставляється відповідно до розроблених викладачем та заздалегідь оголошених студентам критеріїв, а також мотивується в індивідуальному порядку на вимогу студента. Оцінка поточного контролю складається із оцінок, які здобувач отримує за кожен модуль. Наприкінці семестру оцінки складаються і отримана сума поділяється на кількість тем. Отримана середня кількість балів стає підсумковою оцінкою за тему / розділ.

Підсумкове оцінювання відбувається за наступними критеріями:

- якість виконання завдань самостійної роботи студентів;
- широта ознайомлення з рекомендованою літературою;
- ступінь засвоєння фактичного матеріалу з кожної теми;
- рівень виконання практичних завдань.

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

З огляду на лаконічність та характер курсу, його програма складається з одного розділу й п'ятнадцяти тем.

Тема 1. Вступ до курсу. Аналогова фотографія сьогодні

Аналог як матеріальна практика в епоху цифрових зображень

Фотографія як об'єкт і процес
Огляд курсу, вимоги, фінальний проєкт

Тема 2. Світло і формування зображення

Природа світла
Експозиція: витримка / діафрагма / ISO
Контраст і динамічний діапазон

Тема 3. Оптика і камера

Будова об'єктива
Фокусна відстань і перспектива
Типи камер: 35 мм, середній формат, великоформатні

Тема 4. Фотоплівка як носій

Типи плівок (ч/б, кольорова)
Світлочутливість, зерно, контраст
Робота з простроченими матеріалами

Тема 5. Проявка чорно-білої плівки

Хімічний процес проявлення
Проявники, фіксаж, промивка
Контроль і варіативність результату

Тема 6. Основи аналогового друку

Фотопапір і його властивості
Контактний і збільшувальний друк
Робота в темній кімнаті

Тема 7. Камера-обскура та pinhole

Принцип безлінзової камери
Час як матеріал зображення

Тема 8. Ломографія і «помилка» як метод

Естетика випадковості
Засвітки, подвійні експозиції, зсув кольору

Тема 9. Модифікації камер і процесів

Саморобні камери
Втручання в камеру та плівку

Розширення технічних меж

Тема 10. Ціанотипія

Історія та принцип процесу

Робота з об'єктами і негативами

Тема 11. Альтернативні техніки друку

Гумбіхромат

Калітипія / сольові процеси

Ручна робота з зображенням

Тема 12. Матеріальність фотографії

Фотографія як об'єкт

Пошкодження, архів, слід часу

Тема 13. Концепція і серія

Побудова фотографічного висловлювання

Робота з темою і формою

Тема 14. Реалізація проєкту

Зйомка / друк / експерименти

Індивідуальні консультації

Тема 15. Презентація і обговорення

Показ робіт

Критичний аналіз

Рефлексія процесу

ТЕМАТИКА ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

№№	Назва теми практичного заняття	Кількість годин
1.	Знайомство з камерами, базові вправи на спостереження світла	2
2.	Зйомка з різними експозиційними параметрами	2
3.	Порівняльна зйомка різними камерами	2
4.	Зйомка на різні типи плівок	2
5.	Самостійна проявка плівки	2
6.	Друк перших відбитків	2
7.	Створення власної pinhole-камери та зйомка	2
8.	Серія експериментальних зйомок	2
9.	Індивідуальний експеримент з технікою	2

10.	Створення відбитків у техніці ціанотипії	2
11.	Вибір і тестування однієї техніки	2
12.	Робота з архівними або знайденими зображеннями	2
13.	Розробка ідеї фінального проєкту	2
14.	Реалізація фінального проєкту	2
15.	Презентація фінального проєкту	2
Усього годин		30

САМОСТІЙНА РОБОТА ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Для оволодіння матеріалом курсу окрім аудиторної роботи значна увага приділяється самостійній роботі, яка є основним способом оволодіння навчальним матеріалом у час, вільний від обов'язкових аудиторних занять, і є невід'ємною складовою процесу вивчення конкретної дисципліни.

Навчальний матеріал дисципліни, передбачений робочим навчальним планом для засвоєння студентом у процесі самостійної роботи, виноситься на підсумковий контроль поряд з навчальним матеріалом, який опрацьовувався при проведенні аудиторних занять.

Під час самостійної роботи передбачається:

- ✓ ознайомлення та конспектування навчальної літератури,
- ✓ перегляд фотоальбомів, інформаційних джерел та художніх фільмів,
- ✓ робота з фото та відео- матеріалом,
- ✓ інші форми роботи (у тому числі й творчі).

Тематика самостійної роботи

№ тема	Тематика роботи	Форма виконання завдань та звіту	ГОДИН
1	Аналогова фотографія як матеріальний об'єкт	Дослідити відмінність між аналоговим і цифровим зображенням через поняття сліду, фізичності та часу.	4
2	Світло як головний інструмент фотографії	Провести спостереження за природним світлом у різний час доби та описати його вплив на зображення.	4
3	Експозиція як художній вибір	Проаналізувати серію власних знімків із різною експозицією та визначити, як змінюється настрої і зміст.	4
4	Типи фотоплівок і їх естетичні властивості	Порівняти різні типи плівок (ISO, зерно, контраст) на прикладі зображень (власних або референсів).	4

5	Контроль і варіативність у проявці	Дослідити, як зміна часу, температури або концентрації проявника впливає на результат.	4
6	Аналоговий друк як інтерпретація зображення	Проаналізувати різні варіанти друку одного негативу.	4
7	Камера-обскура як досвід уповільнення часу	Описати власний досвід зйомки pinhole-камерою.	4
8	Помилка як художній метод	Зібрати та проаналізувати приклади «технічних помилок» у фотографії як виразного засобу.	4
9	Саморобна камера як жест автора	Задokumentувати процес створення або модифікації камери та пояснити концепцію.	4
10	Ціанотипія як графічна мова фотографії	Дослідити специфіку тональності, фактури та роботи з формою.	4
11	Ручні техніки друку і унікальність зображення	Порівняти аналоговий відбиток із цифровим принтом.	4
12	Фотографія як об'єкт: слід часу і пошкодження	Проаналізувати старі або знайдені фотографії як матеріальні артефакти.	4
13	Аналогова фотографія в сучасному мистецтві	Дослідити практику одного сучасного фотографа, що працює з аналогом або альтернативними процесами.	4
14	Серія як форма мислення у фотографії	Проаналізувати структуру фотографічної серії (власної або відомого автора).	4
15	Випадковість vs контроль у творчому процесі	Написати рефлексію на основі власного досвіду роботи в курсі	4
<i>Усього за рік годин</i>			60

РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ

Основна література

1. Бейкер Дж. Розширене поле фотографії. Харків : IST Publishing, 2018.
2. Берджер Дж. Як ми бачимо. Харків : IST Publishing, 2020.
3. Горпенко В. Кінематографічна специфіка кольору. К.: ДІТМ, 1999. 22 с.
4. Зонтаг С. Про фотографію. Київ: Основи, 2002.
5. Кордун В. Зображальна мова оператора кіно і телебачення. К.: Видавець Чабаненко Ю.А., 2010. 156 с.

Додаткова література ті Інтернет-джерела

1. Cinematography: Theory and Practice: Image Making for Cinematographers and Directors Focal Press, 2016.
2. Film Lighting: Talks with Hollywood's Cinematographers and Gaffers Touchstone, 1986.
3. Masters of Light: Conversations with Contemporary Cinematographers University of California Press, 2013
4. Painting With Light Paperback University of California, 2013
5. Reflections: Twenty-One Cinematographers at Work A S C Holding Corp, 2002.
6. The Filmmaker's Eye: Learning (and Breaking) the Rules of Cinematic Composition Paperback Focal Press, 2010.
7. Анрі Картьє-Брессон. Інтерв'ю та розмови 1951-1998. Харків : IST Publishing, 2022.
8. Безклубенко С. Відеологія: Основи теорії екранного мистецтва. К. Альтерпрес, 2004. 327 с.
9. Вержбицький Б., Прядко О. Живописний базис в екранних технологіях. *Науковий вісник КНУТКіТб імені І.К. Карпенка-Карого. 2017. № 20. С. 123-128.*
10. Вержбицький Б., Лебедев О., Прядко О. Композитинг у цифровому кінематографі. *Науковий вісник КНУТКіТб імені І.К. Карпенка-Карого. 2016. № 18. С. 108-114.*
11. Гармаш Ю., Прядко О. Колорит екранного живопису. *Збірник наукових праць НАКККіМ «Мистецтвознавчі записки». 2017. № 31. С. 190-199.*
12. Гармаш Ю., Прядко О. Кольорова гармонія в творах екранного живопису. *Збірник наукових праць НАКККіМ «Актуальні проблеми історії, теорії та практики художньої культури». 2017. № 38. С. 67-76.*
13. Горпенко В. Колорит в кіно- та телемистецтві. К.: ДІТМ, 1998. 33 с.
14. Горпенко В. Телевізійна специфіка кольору. К.: ДІТМ, 1998. 17 с.
15. Джон Тегг. Тягар репрезентації. Есеї про множинність фотографій та історії. Київ : Родовід, 2019.

16. Марченко С. Розкадровка як мистецький твір. *Кіно-Театр*. 2000. № 3. С. 58-59.
17. Моженко М. Дигіталізація медіа і сучасна аудіовізуальна культура. *Вісник КНУКіМ. Серія: Мистецтвознавство*, 33, 91-98.
18. Прядко О. Світлотехніка: навч. посібник. Київ: Вид.центр КНУКіМ, 2017. 343 с.
19. Соломатова В. Специфіка аудіовізуального дискурсу в дигітальній культурі. *Питання культурології*. 2018. Вип. 35. С. 68-76.
20. Шаповал О. Конструювання віртуальної реальності в екранному просторі. *Науковий вісник КНУТКіТБ імені І.К. Карпенюка-Карого*. 2015. № 16. С. 136-146.

Інтернет-ресурси

1. <https://myphart.com/school>
2. <https://www.canon.ua/get-inspired/tips-and-techniques/photography-composition/>
3. <http://mediadriver.online/foto/pravila-uspishnogo-kadru-kompozitsiya-perspektiva-svitlo-kolir/>
4. <https://blog.depositphotos.com/ua/10-pravyly-kompozitsiyi-u-fotografii.html>
5. <https://1-house.in.ua/blogs/tpost/2rvapl8f85-14-elementv-kompozits-yak-dopomozhut-pok>
6. <https://fotohurtok.webnode.com.ua/a8-porad-dlya-kompozitsiji/>
7. <https://photoschool.ua/ua/kursy-fotografa/969-composition-in-photography>
8. <https://kievbalet.in.ua/articles/394-shho-e-kompozicija-u-fotografii.html>
9. <https://1-house.in.ua/blogs/tpost/24k13a2n5c-5-sposobv-porushiti-pravila-kompozits>
10. <https://familytimes.com.ua/foto/linii-v-kompozicii-kadru-pid-chas-zyomki-lyudey>

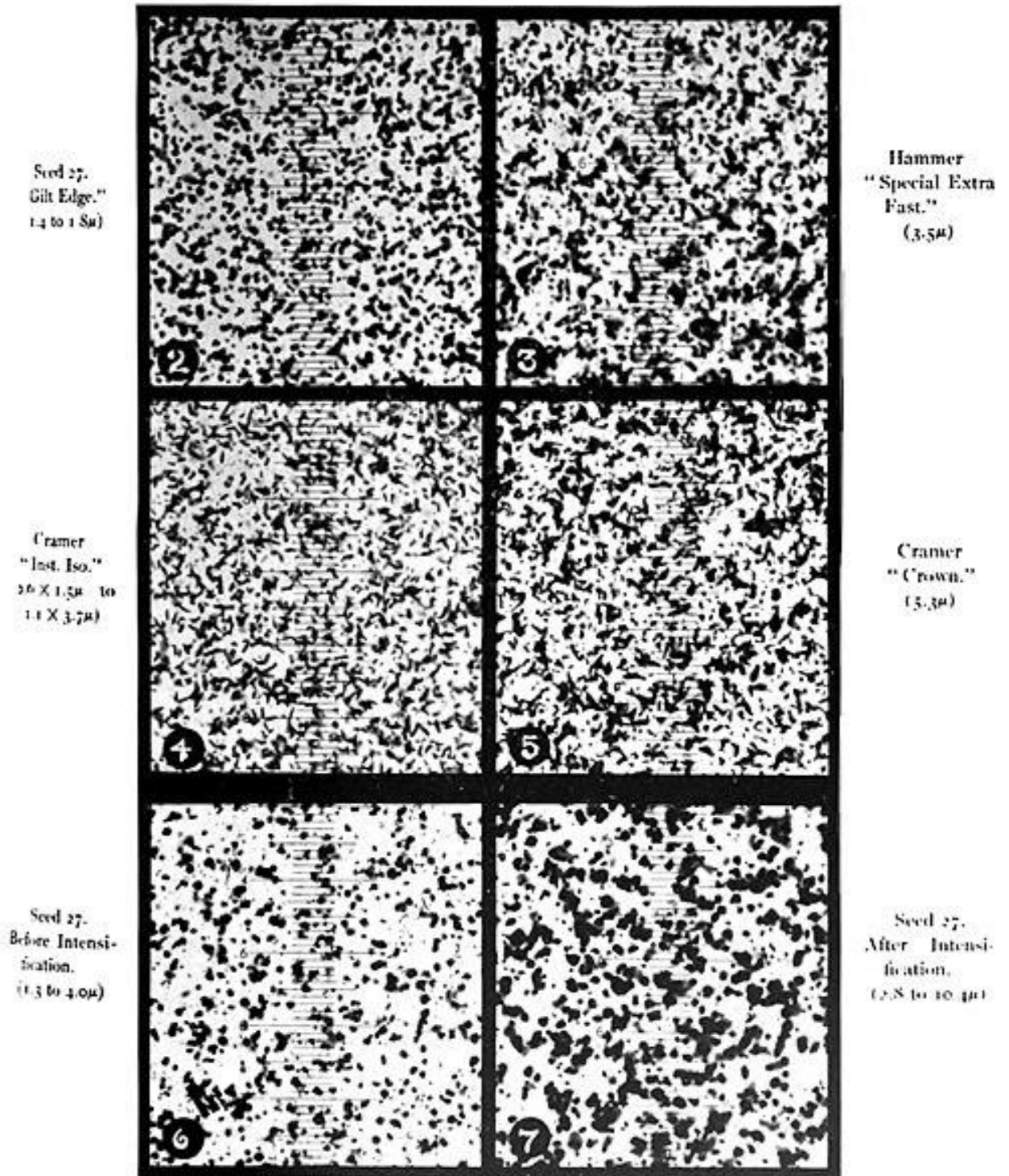
ДОДАТКИ

1. Фотограф, який використовує камеру великого формату

2. Роль срібла та різних матеріалів

PLATE VII.

PHOTOMICROGRAPHS OF SILVER "GRAIN."

3. Перша малоформатна камера Leica

4.

5. Leica M6

6. Компактна камера Olympus тју II

7. Шкальна камера Rollei 35

8. Дзеркальна камера Nikon F3

9. Камера среднего формата Мамуя RB67

10. Фотограф агенції Magnum Алек Сот з камерою великого формату

Навчально-методичне електронне видання

АНАЛОГОВА ФОТОГРАФІЯ ТА НЕСТАНДАРТНА ФОТОТЕХНІКА

ПРОГРАМА

та навчально-методичні матеріали
для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
які навчаються за освітньо-професійними програми
«Фотомистецтво та відеографія»

Укладач:

Остроус Станіслав Степанович

викладач кафедри фотомистецтва та операторської майстерності

Видається в авторській редакції

Комп'ютерний набір Остроус С.С.

Адреса видавця:

ХДАК, Україна, 61057, м. Харків, Бурсацький узвіз, 4
тел. (057)731-13-85. e-mail: nmr-academy@xdak.ukr.education